

Toplum ve Sosyal Hizmet

ISSN: 2147-3374 / E-ISSN: 2602-280X

Araştırma Makalesi / Research Article

Tekerrür Şiddet Suçlarında Hapishane Kültürü, Tehlikeli Birey Algısı ve Suçlu Kimliğin İnşası * *Prison Culture, Perception of Dangerous Individual and Construction of Criminal Identity in Repeat Violent Offences*

Gizemnur KORDALI TAKAK¹

¹Araştırma Görevlisi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, gizemnur.kordali@cbu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-5124-6268

Başvuru: 29.02.2024
Kabul: 24.10.2024

Atıf: Kordali Takak, G. (2024). Tekerrür şiddet suçlarında hapishane kültürü, tehlikeli birey algısı ve suçlu kimliğin inşası. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 35 (4), 685-
DOI: 10.33417/tsh.1444740

ÖZ

Araştırmanın amacı tekrarlayan biçimde şiddet suçu işlemiş kişilerin suç işlemeyi nasıl deneyimlediklerini ortaya çıkarmaktır. Bu amaç doğrultusunda katılımcıların ceza-infaz sürecindeki ve salıverilme sonrasındaki deneyimleri sosyal inşacı yaklaşım çerçevesinde mercek altına alınarak suçta tekrarlılığın sosyal ilişkiler, zorluklar, başetme stratejileri ve kimliklenme süreçleri açısından anlamı anlaşılmasına çalışılmıştır. Nitel desenle hazırlanmış olan araştırma kapsamında şiddet suçlarından tekrarlayan şekilde hüküm giymiş yetişkin erkeklerle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Toplamda 14 katılımcı üzerinde yapılan değerlendirme sonuçlarına göre; uzun vadeli ve tekrarlayan suçlarda cezai yaptırımlar suçun normalleşmesine, şiddetin rutinleşmesine ve suçlu kimliğinin güçlenmesine aracılık etmektedir. Kurum içindeki ilişkiler mahkumların elde ettikleri statü ve güç üzerinden şekillenmekte bu da bireylerin tekrarlayan yaptırımlara karşı daha dirençli hale gelmelerine neden olmaktadır. Araştırma hapishane deneyiminin, bireylerin sosyal kimliğini etkilediğini ve suçlu damgasının salıverildikten sonra da devam ettiğini vurgulamakta, suç geçmişinin toplumsal entegrasyonu zorlaştırarak kişiyi tekrar suça yönlendirebilecek bir döngü oluşturduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar kelimeler: Tekerrür suç, suçlu kimlik, şiddet

ABSTRACT

The aim of the study is to reveal how people who have repeatedly committed violent crimes experience having committed a crime. In line with this purpose, the experiences of the participants during the penal-sentencing process and after their release were scrutinized within the framework of the social constructionist approach, and the meaning of recidivism in terms of social relations, difficulties, coping strategies and identification processes was tried to be understood. Within the scope of the qualitative research, in-depth interviews were conducted with adult men who had been convicted of violent crimes repeatedly. According to the results of the evaluation conducted on 14 participants in total; criminal sanctions in long-term and recurrent crimes mediate the normalization of crime, the routinization of violence and the strengthening of criminal identity. Relationships within the institution are shaped by the status and power that inmates gain, which causes individuals to become more resistant to recurrent sanctions. The research emphasizes that the prison experience affects the social identity of individuals and that the criminal stigma persists after release, and that the criminal past creates a cycle that can lead the individual back to crime by making social integration difficult.

Keywords: Recidivism offence, criminal identity, violence

*Bu çalışma Gizemnur KORDALI tarafından Doç. Dr. Burcu HATİPOĞLU KISAT danışmanlığında hazırlanmış olan "Tekrar Eden Suç ve Erkeklik Deneyimleri Üzerinden Erkek Şiddetini Anlamak" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

GİRİŞ

Küresel Suç İndeksi Raporuna (2020) göre; Türkiye silahlı suçlarda 193 ülke arasında 12. ve Avrupa ülkeleri içinde 1. sırada yer almaktadır (Global Organized Crime Index, 2020). 2009-2019 yılları arasında Türkiye’de şiddet suçlarından savcılıklara gelen dosya sayısı 11 kat artmıştır. İstatistiklerin gösterdiği üzere suçun kronikleşmesi Türkiye’de önemli bir problem alanını görünür kılmaktadır. Bu durum aynı kişi/kişilerin farklı türde birden fazla suç işlemesine ya da aynı kişi/kişilerin benzer suçları defalarca işlemesine ortam hazırlamaktadır.

Suçun tekrarlanması durumu, Türkiye Cumhuriyeti yasalarında “tekerrür” kavramı ile ifade bulmuştur. Tekerrür suç, daha önceden suç işlemiş olan kişinin çeşitli sosyal ve kamusal yaptırımlara maruz kalmasına rağmen suç işlemeye devam etmesini ifade etmektedir (TCK, m.58). Kişinin söz konusu yaptırımlara rağmen suçu yeniden işlemesi, kamusal ve sosyal yaptırımlar ile suçun sönümlenmesi arasında bir çelişki olduğuna işaret etmektedir (Lewis, 2021; Weisberg, 2013). Suç hakkında kapsamlı bir literatür, sistemli adli mekanizmalar, pedagojik altyapı ve onarıcı hizmetler oluşturulmuş olmasına rağmen tekerrür durumu, suça yönelik anlamlı bir mekanizmanın henüz geliştirilemediğine ya da var olan kamusal ve toplumsal mekanizmaların suçun tekrar etmesine belirli düzeylerde katkıda bulunduğuna yönelik fikir vermektedir. Bu noktada yaptırımların suç üzerindeki sınırlı etkisini anlamak üzere; suçun yeniden üretiminde hangi unsurların etkili olduğunu ve bunların yerel düzeyde ne şekilde inşa edildiğini değerlendirmeye yönelik çalışmalar önem kazanmaktadır.

Tekrar eden suç davranışının kökenlerini aramak pek çok disiplinin temel gayesi olmuştur. Ancak özellikle son 50 yıl içinde kriminoloji ve sapkınlık sosyolojisinde belirginleşen “şüpheli devrimin” etkisiyle sosyal inşacı çerçeveyi temel alan açıklamalar önem kazanmıştır. Sosyal inşacı yaklaşımlar ekseninde suç, belirli toplumsal normlardan ayrışmanın kabul görmeyen formlarını oluşturmakta ve suçluluğun anlamı yapılar ve etkileşimler vasıtasıyla yeniden üretilmektedir. Bu açıdan bakıldığında suç; kişinin gerçekleştirdiği davranışa içkin bir nitelik değil, kural ve yasakların başkaları tarafından suçlulara uygulanmasının ortaya çıkardığı bir sonuçtur. Bunun anlamı suç araştırmacılarının; toplumun, toplumda güç sahibi olan grupların ve bu grupların hakimiyetinde inşa edilmiş yapıların etiketlemelerini verili olarak kabul etmemesi ve sorgulaması gerektiğidir (Cohen, 2019, s. 69-70).

Sosyal inşacılık kapsamında suçun yeniden üretimi açısından sıklıkla sorunsallaştırılan iki husus bulunmaktadır: Yasa/kurumlar ve toplumsal etkileşim. Öncelikle hangi davranışların suç teşkil ettiği, suçlulara nasıl yaptırımlar uygulanması gerektiği gibi kararlarda söz sahibi olan yasa koyucular ve yasalara bağlı hizmet sunan profesyoneller suçun toplumsal anlamının inşasına aracılık etmektedir. Bu çerçevede sosyal inşacı yaklaşımlar suç açısından yasanın müdahalesinin yoğunlaştığı adalet mekanizmalarının -özellikle hapisanelerin- suçun anlamı, suç kültürü ve suçlu kimliği ne şekilde yeniden ürettiğine yoğunlaşmaktadır (Bosworth, 2012). Literatürde hapisanelerin şiddete dayalı bir kültür inşa etme, kişilerin kimliklerini suç ekseninde çevreleme, suçun sermayeleşmesine aracılık etme gibi nedenlerle suçun döngüsellğine ortam hazırladığını gösteren çok sayıda araştırma mevcuttur (Shi vd., 2022; Welch, 2017). Diğer taraftan suçun anlamlandırılmasında yine hakim

normlar ekseninde şekillenen toplumsal etkileşimin de önemli bir rolü vardır. Toplumsal etkileşim dinamikleri gündelik yaşamın sınırlarını çizmekte, içirme-dışlama pratikleri ekseninde kişilere neyin değerli olduğunun ya da neyin itibarsızlaştıracağıının sinyallerini vermektedir. Suç işlemiş kişilerin “tehlikelilik algısı” ekseninde yaşam alanlarından uzak tutulduklarını, suçlularla toplumsal etkileşimin sınırlandırıldığını ve suçluların istihdam alanlarının dışında itildiklerini gösteren bazı araştırma bulguları, suça ilişkin hakim normların toplumsal etkileşimlerle sürdürüldüğüne ve yeniden üretildiğine dair içgörü sağlamaktadır (Green vd., 2006; Gaynor, 2008; Rhodes, 2008).

Sosyal inşacılar suç ve sapkınlık hakkında toplumun sorguladığı ve araştırmacıların yanıt aradığı “bunu neden yaptılar”, “bunlar ne tür insanlar”, “tekrar yapmalarını nasıl engelleriz” gibi bir dizi soruya “suça yol açan nedir”, “kişileri suçlu olarak tanımlama ve yaptırım uygulama, hangi süreçlerde inşa edilmektedir” ve “yaptırımların birey ve toplum nezdinde etkileri nelerdir” sorularını ilave ederler. Dolayısıyla sosyal inşacılık, suça konu olan eylemlerin kendisine odaklanmak yerine birey ve toplum açısından anlamına ve yeniden üretimine odaklanmaktadır. Bu kapsamda “kimse nezle olur gibi suçlu olmaz” düşüncesinin hatlarını takip ederek suça bir oluş süreci olarak yaklaşmak gerekmektedir (Cohen, 2019, s.70).

Araştırma kapsamında kamusal ve toplumsal yaptırımların tekrar eden suç üzerindeki sınırlı etkisinin nedenlerinin ve suçun döngüsellüğünün anlaşılmasına katkı sunmak üzere, kişilerin suça ilişkin ceza infazı sırasındaki ve salıverme sonrası deneyimlerine odaklanılmıştır. Bu çerçevede nitel görüşmeler gerçekleştirilmiş, görüşmelerden elde edilen bilgiler sosyal inşacılık yaklaşımını temel alacak şekilde analiz edilmiştir.

Tekrarlayan Eylem ve Yaptırımlar Ekseninde Suçlu Kimliğin İnşası

Davranışlar, tarih boyunca çeşitli disiplinlerin odak noktası olmuş ve bireylerin kimlikleri, ahlaki konum ve ideolojileri açısından önemli sosyal referanslar olarak değerlendirilmiştir. Nietzsche (2011, s.38) eylemin ötesinde varoluşun olamayacağını savunmuş, eyleyen kişinin eyleme eklenmiş bir kurgu olarak özneleştirdiğini “eyleyen özne” kavramsallaştırmasıyla vurgulamıştır. Foucault (2019, s.52) ise eylemi ruh ve beden arasında konumlandırılmış, bedensel araçlardan faydalanan ruhun eylemde bulunmasıyla öznenin kendini algılama biçiminin şekillendiğini ifade etmiştir. Eylemler etkileşimin temel unsuru ve özneleşme sürecinin bir parçası olarak kabul edilmiştir. Bu açıdan ahlaki deneyimlerden ya da bedende vuku bulan içsel deneyimlerden farklı bir şekilde kimliğin oluşumuna katkı sağlamaktadır. Eylemler zihinsel tasarımlara bağlı olarak çevremizdeki nesnelere ya da diğer insanlara yönelen etkinliklerin bütünüdür ve yeni etkileşimlere kapı aralamaktadır (Gasset, 2019, s. 45-46). Dolayısıyla eylemler, bireyin sosyal bağlamdaki etkileşimleri ve bu etkileşimlerin kimlik oluşumundaki rolü üzerine düşündüren karmaşık bir ilişkisellik ağı oluşturmaktadır.

Özne, “eyleyen özne olduğunda kendini o eylemin gölgesinde algılamaya başlar” önermesi tek başına indirgemeci olabilse de tekrar eden eylemler açısından kritik bir görünüm kazanmaktadır. Tekrarlılık bir durumun, davranışın ya da düşüncenin, norm ya da sorgulanamaz bir gerçeklik halini

almasında pratiğin çok önemli bir özelliğini teşkil etmektedir. Pratik, rutinleşmiş bir eylem şekli olarak tanımlanmakta ve bireyler bu rutinin oluşturduğu anlamlar çerçevesinde dünyayı algılamaktadır (Ritzer ve Steptisky, 2018, s. 383). Gündelik hayattaki tekrarlılık, pratiklerin belirli bir tutarlılıkla birleşerek ritüeller oluşturmasını ifade etmektedir. Butler (2015)'a göre bir eylemin tekrarlanması, o davranışa bağlı inançların oluşmasına ve bireylerin gelecekteki performanslarının bu inançlara dayalı olarak şekillenmesine ortam hazırlamaktadır (s. 119-121). Bu noktada "*yinelenen eylemi gerçekleştiren kişi, eylemin tutarlılığı ve tekrarlılığın gücü karşısında ne şekilde özneleşir?*" sorusuna yanıt aramak gerekmektedir.

Sosyal inşacı perspektifler çerçevesinde tekrar eden pratiklerin kimliği sabitleyici gücü, suç ve sapma açısından özellikle üzerinde durulan bir konu olmuştur. Suç, içinde bulunduğu yasal çerçevede belirli ön kabullerle ele alınmaya devam ederken, suç davranışını gerçekleştiren bireyler suçun standartlaşmış anlamının birer parçası olarak toplumsal yapı içerisinde konumlanmaktadır (Goffman, 2021a, s. 95). Bu açıdan suç davranışı kimliği ıslah edilmeye, tecrit edilmeye, yönlendirilmeye ve etiketlenmeye açık hale getirmekte (Foucault, 2012, s. 14), bireylerin kim oldukları ve kim olacakları üzerinde etkili olan bir çerçeve içerisinde değerlendirilmelerine ortam hazırlamaktadır (Butler, 2020). Benzer çerçeveden Lemert'in (1951) ikincil sapma kavramı, tekrarlayan suçlara ilişkin anlamlı bir açıklama getirmektedir. İkincil sapma, normları ihlal eden bir davranışın toplumsal tepkiye neden olan tekrarlanmalarla görünürlük kazanmasını ifade etmektedir. Kişi suç işledikçe resmi statüler, ahlaki normlar, sosyal ilişkiler gibi daha geniş bir ölçekte suçlu kimliğiyle tanınmaya başlamaktadır (Lemert, 1951, s. 44). Söz konusu toplumsal okuma, bireylerde "ben" in tanımlamasına sirayet ederek suç davranışının içselleştirilmesine aracılık etmektedir. Yapılan araştırmalar tekrarlayan şekilde suç işleyen bireylerin, suçlu kimliği benliklerinde merkeze alan bilişsel yapılar geliştirdiklerini doğrulamaktadır (Boduszek vd., 2021). Bu bağlamda yinelenen her suç davranışında bireylerin suçlu kimliğe daha fazla yaklaşması ve bu kimliğin getirdiği olumlu ve olumsuz koşullara uyum sağlaması riski gündeme gelmektedir.

Suç ve suçluluğa dair anlamların inşasında, eylemler kadar eylemlerin neticelerini içeren yaptırımların da önemli bir rolü olduğu sıklıkla vurgulanmıştır. Bu açıdan suçu konu alan kurumların kimliklerin anlamlandırılmasında yeri yadsınamaz. Kurumlar; kuralları, düzenlilikleri ve toplumsal anlamlarıyla bireylerin yaşamları ve kimlikleri üzerinde etkili olabilirler. Bu fikrin önemli temsilcilerinden olan Goffman, kişileri kapsayan kurumları "total kurum" olarak kavramsallaştırmıştır. Total kurumlar benzer deneyimleri nedeniyle toplumsal yaşamdan koparılmış çok sayıda bireyin yaşadığı, kontrol ve denetimin katı resmi kurullarla sağlandığı mekanlardır. Muhtaç, tehlikeli kategorilerine dahil bireyler için koruma ve ıslah amacıyla yapılandırılmış olan hapisane, akıl hastanesi gibi ve varoluşsal nedenlerini meşru amaçlarla açıklayan okul, kışla gibi total kurumlar vardır (Goffman, 2015, s.15-18). Total kurumların en önemli özelliği kişileri toplumdaki izole eden, kişilerin içine girdiği andan itibaren biricikliğini ortadan kaldıran, kimliğin çeşitli alanlarını sınırlama teşebbüslerinin arttığı dolayısıyla benliğin öğütülmeye başlandığı ve bireylere yeni bir varoluşun yüklendiği otoriteler olmalarıdır (Goffman, 1957, s. 43-44). Bu açıdan suç ve adalet mekanizmaları

yaşanın müdahalesinin yoğunlaştığı ve öznenin varoluşunu biçimlendiren yapısal unsurların çeşitlendiği total kurumların başında gelmektedir.

Özellikle hapisaneler, bireylerin serbestçe hareket edemedikleri, hareket edenlerin tespit ve kısıtlanmaya dayalı olarak hareketsizleştirildiği bir sistem tasarısı olarak suç işlemiş bireyleri şeyleştirmek ve suçlu gerçekliğinin sabit görünümünü inşa etmek açısından hapisane sosyolojisi literatüründe önemli bir yer tutmaktadır (Bosworth, 2012; Lukasc, 1971, s. 95-97). Böylesi alanlarda kültürel ve etkileşimsel dinamiklere uzun yıllar boyunca ve sürekli olarak maruz kalmak, kalıcı yatkinlikler kümesini bireylerin davranış pratiklerine yerleştirirken, dış gerçekliğin yapılandırılmış anlamlarını da kimliğin derinlerine kazımaktadır (Bourdieu ve Wacquant, 2003, s. 47). Hapishanelerde geçirilen süre ve hapisane normlarını içselleştirme arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalar, hapishanelerin suçlu kimliğin inşasındaki konumuna işaret etmektedir (Brezina ve Topalli, 2012; Svensson, 2021). Ayrıca ilgili literatür hapisane deneyimi olan kişilerin kurum içinde inşa ettikleri kimlikleri dışarı çıktıktan sonra da koruyarak/taşıyarak başarılı bir toplumsallaşma sürecine giremediklerini ortaya koymaktadır (Karp, 2010; Kaufman, 2014).

Bu bilgilere dayanarak araştırmanın temel amacı, tekrar eden şekilde şiddet suçu işlemiş kişilerin suça ilişkin deneyimlerini anlamaktır. Araştırmanın önemi, bireylerin toplumsal sistem içerisinde belirli kabuller çerçevesinde ele alındığı argümanına dayalı olarak suçun döngüsellliğini anlamak üzere suçlu kimliğin inşasına odaklanmasıdır. Suçun sosyal inşasının anlaşılmasında yararlı bir problematik olduğu, belirli düşünce ve davranışlarının kimlik kodlarına yerleşmişliği açısından fikir verici olduğu düşüncelerinden hareketle “tekrarlılık” hususu araştırmanın merkezine alınmıştır.

YÖNTEM

Bu araştırma, geçmişte tekrar eden biçimde şiddet suçu işlemiş ve bu sebeple kamusal yaptırımlara maruz kalmış olan bireylerin suça ilişkili deneyim ve düşüncelerine dair derinlemesine bilgi edinmeyi amaçlamaktadır. Araştırma fenomenolojik desenle hazırlanmış nitel bir çalışmadır. Nitel araştırmalar, bireylerin sorunlara atfettikleri anlamı inceleyen ve bu yolla katılımcıların seslerini duyuran araştırmalar olarak (Kümbetoğlu, 2019) bireylere/gruplara dair problemlerin çok yönlü biçimde açıklanabilmesini mümkün kılmaktadır. Fenomenolojik yaklaşım ise bir durum hakkında kapsamlı betimlemeler elde edebilmek amacıyla, durumu deneyimleyen birden fazla kişinin ortak özelliklerinin tanımlanmasına odaklanmaktadır (Creswell, 2013, s. 77). Araştırma kapsamında suç olgusundan yola çıkılarak katılımcıların bu olguyla ilişkili deneyimleri, duygu ve düşünceleri derinlemesine anlaşılmasına çalışılmıştır. Amaçlar doğrultusunda araştırma süresince şu sorulara yanıt aranmıştır;

- Tekrar eden biçimde şiddet suçu işlemiş kişiler suç davranışını ve suç işlemiş olmayı nasıl deneyimlemektedir?
- Tekrar eden biçimde şiddet suçu işleyen kişilerin kimlik kurguları hangi toplumsal süreçlerle oluşmaktadır?

- Tekrar eden biçimde şiddet suçu işlemiş olan kişilerin, yeniden suç işlemeye ilişkin deneyim ve düşünceleri nelerdir?

Araştırmanın Özneleri

Araştırmanın öznelerini Türkiye’de yaşayan ve tekrar eden biçimde şiddet suçları işlemiş yetişkin erkekler oluşturmaktadır. Araştırmanın dahil edilme kriterleri arasında; 18-65 yaş arasında olmak, erkek olmak, daha önceden en az iki kere şiddet kökenli bir suç işlemiş ve cezai yaptırıma maruz kalmış olmak, toplamda en az 1 yıl süreyle cezaevinde kalmış olmak yer almaktadır. Kurumların hükümlüler aracılığıyla bilgi sızmasına yönelik endişesi ve kurumsal yapı üzerinden ulaşılan kişilerin görüşmeleri bir zorunluluk olarak değerlendirilme riski göz önüne alınarak çalışmada kartopu örnekleme yöntemi (Creswell, 2013, s.158) tercih edilmiştir. Çalışma; Erzincan ve Tokat illerinden ulaşılan 3 katılımcı ile başlamış, onlar aracılığıyla kriterlere uygunluğu belirlenen diğer katılımcılarla bağlantı kurularak devam etmiştir. Çalışmada tekrar eden suç, şiddet kökenli suçlarla sınırlandırılırken şiddetin kime yöneldiği hakkında herhangi bir sınırlandırma yapılmamıştır. Araştırma toplamda 14 katılımcıyla tamamlanmıştır.

Tablo1: Katılımcıların sosyo-demografik profili ve suç geçmişlerine ilişkin bilgiler

Katılımcılar	İkamet	Yaş	Eğitim-İş Durumu	Dosya Sayısı	Suç Türü ve Sayısı
K1	Erzincan	51	Ortaokul Mezunu Mobilyacılık	4	Basit Yaralama (3) Tehdit-Hakaret (1)
K2	Ordu	33	Ortaokul Mezunu Çalışmıyor	7	Cinayet (1) Ağır Yaralama (2) Basit Yaralama (4)
K3	Hatay	24	İlkokul Mezunu Şef Garsonluk	3	Cinayet (1) Ağır Yaralama (2)
K4	Erzincan	33	Ortaokul Mezunu Mobilyacılık	2	Basit Yaralama (2)
K5	Giresun	31	Ortaokul Mezunu Çalışmıyor	4	Basit Yaralama (2) Tehdit Hakaret (2)
K6	İstanbul	28	Ortaokul Mezunu Serbest Meslek	2	Cinayet (1) Basit Yaralama (1)
K7	Tunceli	25	Ortaokul Mezunu Market İşletme	4	Ağır Yaralama (2) Basit Yaralama (1) Tehdit- Hakaret (1)
K8	Konya	41	İlkokul Mezunu Kaynakçılık	3	Basit Yaralama (3)
K9	Tokat	27	Lise Mezunu Çalışmıyor	6	Basit Yaralama (1) Tehdit-Hakaret (2) Zorla Alıkoyma (1) Cinayete Teşebbüs (2)
K10	Tokat	27	Üniversite Mezunu Çalışmıyor	2	Basit Yaralama (1) Cinayete Teşebbüs (1)
K11	Muğla	28	Üniversite Mezunu Fırın İşletmeciliği	2	Basit Yaralama (2)
K12	Tokat	22	Öğrenci Çalışmıyor	2	Ağır Yaralama (1) Tehdit- Hakaret (1)
K13	Amasya	33	İlkokul Terk Sanayi	4	Cinayet (1) Basit Yaralama (3)
K14	Adana	31	Lise Mezunu Serbest Meslek	5	Cinayete Teşebbüs (1) Basit Yaralama (3) Tehdit Hakaret (1)

Veri Toplama Süreci

Araştırma kapsamında bilgiler, derinlemesine görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Görüşmelere 21 Temmuz tarihi itibarıyla başlanmış olup toplanan bilgilerin “doyum noktasına” (Neuman, 2008, s. 326) ulaştığı düşünüldüğünden 2022 Ocak tarihinde sonlandırılmıştır. Nitel araştırmaların esneklik vurgusundan yola çıkılarak görüşme sırasında görüşmecilere gerektiğinde ek sorular sormaya olanak sağlayan “yarı-yapılandırılmış görüşme formu” kullanılmıştır. Form sosyo-demografik bilgiler, sosyal yaşam, suça ilişkin düşünceler ve cezaevi deneyimlerini içerecek şekilde 4 alana ayrılmış 20 sorudan oluşmaktadır. Soruların hazırlanması sürecinde bir araştırmacıdan ve Denetimli Serbestlik Müdürlüğü bünyesinde çalışan bir uzmandan destek alınmıştır. Soruların işlerliğinin tespit edilmesi amacıyla 2 pilot görüşme gerçekleştirilmiştir. Soruların hazırlanması ve görüşmelerin gerçekleştirilmesi hususunda araştırmacının Adalet Bakanlığına bağlı bir ceza infaz kurumunda edindiği 6 aylık staj deneyimi kapsamında, çalışma grubuyla iletişim becerileri kazanmış olmasının da olumlu etkisi olduğu düşünülmektedir.

Yapılan görüşmelerde ortaya çıkan benzer anlatıların derinleştirilebilmesi amacıyla veri toplama ve analiz aşamaları eşzamanlı olarak yürütülmüştür. Görüşülmesi planlanan kişilerin bir kısmının yeniden cezaevine girmesi nedeniyle görüşmelerin belli oranda sekteye uğraması, COVID-19 pandemi koşulları ve katılımcıların birtakım endişeleri nedeniyle görüşmelerde araç çeşitliliği ve metodolojik değişikliklere gidilmesi araştırmacının bazı sınırlılıkları olarak ortaya çıkmıştır.

Görüşmeler pandemi sürecinin etkileri göz önünde bulundurularak online görüntülü sohbete olanak sağlayan uygulamalar (Zoom ve Whatsapp) ya da tercihe bağlı olarak telefon görüşmesi üzerinden gerçekleştirilmiştir. Suç geçmişinin anlatılması nedeniyle görüntülü görüşmelerin katılımcılar üzerinde olumsuz etkileri olduğu ve bazı katılımcıların teknoloji bilgisinin yetersiz olduğu fark edilerek görüşme araçlarında çeşitliliğe (görüntülü/sesli, çevrimiçi/çevrimdışı) gidilmiştir. Görüşme araçlarındaki çeşitlilik, görüşmelerin niteliği açısından belirgin bir farklılık yaratmamakla birlikte görüntülü ve çevrimiçi görüşmeler, katılımcıların ifşa ve yeniden yaptırım kaygıları ya da araştırmacıyla doğrudan temas nedeniyle direnç unsurlarının daha sık karşılaşıldığı görüşmeler olmuştur. Sesli görüşmeler ise araştırmacı ve katılımcı arasındaki cinsiyet ve sosyal statü ile ilişkili hiyerarşik sınırları en aza indirerek içtenliği ve paylaşımı teşvik etmekle birlikte gözlem olanakları sınırlandırmıştır. Görüşmeler ortalama 75 dakika sürmüştür.

Verilerin Değerlendirilmesi

Araştırmadan elde edilen veriler kodlama ve sınıflandırma yapılarak öznel ifadelerini betimlemeyi amaçlayan “tematik analiz yöntemi” (Neuman, 2008, s. 481) ile analiz edilmiştir. Kodlama sürecine başlamadan önce tüm görüşme dökümleri tekrar tekrar okunmuş ve her bir görüşme deşifresi açık kodlama kullanılarak kodlanmıştır. Kodlanan veriler ortak ifadeler çerçevesinde kategorilere ayrılmış, kategorilerin benzer ya da anlamlı bütünlük oluşturan kısımları birleştirilerek temalar ortaya çıkarılmıştır. Görüşmelerden oluşturulan kodlar ve kategorilerin tutarlılığını desteklemek üzere bir

araştırmacının görüşleri alınmıştır. Karar verilen nihai temalar genelleme amacı gütmeyen, bağlam ve koşullara uygun bir şekilde yorumlanmış ve aktarılmıştır. Bilgileri analiz etmek üzere MAXQDA 2020 Nitel Analiz Programı'ndan faydalanılmıştır.

BULGULAR

Araştırma bulguları üç ana tema altında incelenmiştir. Birinci temada katılımcıların cezaevi deneyimlerine odaklanılmış; cezaevindeki hiyerarşik ilişkiler, gruplaşma ve çeteleşme faaliyetleri, yaşanan zorluklar ve başatma stratejileri kapsamında cezaevindeki ortam ve etkileşim incelenmiştir. İkinci temada kurum deneyimleri personel-mahkum ilişkileri açısından ele alınmıştır. Üçüncü temada ise katılımcıların salıverildikten sonra suç ekseninde sosyal yaşamlarındaki değişimler, karşılaştıkları zorluklar ve bu zorluklarla başatma stratejileri, suç işlemiş ve işlememiş kişilerle etkileşimler kapsamında alınmıştır. Bu çerçevede cezaevindeki ve salıverme sonrasında dışarıdaki deneyimlerin tekrar eden şiddet suçları açısından anlamı anlaşılmasına çalışılmıştır.

1. Hapishanelerde Mahkumlar Arası Gruplaşma Kültürü

Hapishaneler, genellikle toplumsal anlamlardan izole edilmiş sınırlı alanlar olarak görülür. Bu ortamlarda mahkumlar kendi kimliklerini diğerlerinden ayıran bir sosyal statüye, eğitim fırsatlarına, giyim kuşam tarzına veya heteroseksüel güce erişim konusunda kısıtlanmıştır (Phillips, 2001). Ancak yapılan araştırmalar konuları gereği diğer toplumsal çıkar unsurlarından yalıtılmış olan mahkûmların, hapsedilme pratiklerine katılımlarında tamamen pasif olmadıklarını ve hapishane kültürünün şekillenmesinde aktif rol oynadıklarını ortaya koymaktadır. Mahkumlar hapishanede ortamı, ilişkileri ve fırsatları yorumlamaya dahil olmakta (Mathiesen, 1966) ve hapsedilmenin sınırlılıklarına rağmen -hapishane dışındaki deneyimlerinden ilham alarak- hapishane içinde kendilerine sunulan koşullarda ilişkilerini yeniden şekillendirmektedir (Bosworth ve Carrabine, 2001). Bu ana tema kapsamında katılımcıların tekrarlayan şiddet davranışlarının anlaşılabilmesi amacıyla ceza-infaz kurumlarındaki mahkumlar arası etkileşime yönelik deneyim ve düşünceleri mercek altına alınmıştır.

Dayanışma ve Çeteleşme Arasındaki Gruplaşma Dinamikleri

Hapishane ortamında ilişkiler geliştirmek, ilişkinin işlevi ve ilişkilerde benimsenen kalıplar açısından sosyal yaşamdan farklıdır (Shrivastava, 1973). Dış dünyadaki hızlı bireyselleşmenin aksine hapishanelerde müştereklik eğilimi öne çıkmaktadır. Araştırma bulguları, hapishanelerde mahkumların güç eşitsizlikleriyle başa çıkabilme ve bireysel savunmasızlığı en aza indirmek üzere hapishanede ilişkilerinde gruplaştıklarını ortaya koymaktadır. Hemşehricilik, dayanışma ve kişilerin kurumdaki hiyerarşik konumu, hapishanelerde gruplaşma kültürünün önemli ayakları olarak tespit edilmiştir. Örneğin K9 hemşehriciliğe, K14 dayanışmaya atıf yaparak tehditlere karşı ne şekilde mücadele edildiğini şöyle açıklamaktadır:

“Koğuştan tanıdığım bir abimle grubumuz vardı. O içerde el ayak oldu bana, bu yüzden ben sıkıntı yaşamadım hiç. Ama sıkıntılı durumlar olduğunu gördük. Yani şimdi içerde ederine göre bir gruba giriyorsun. Hürmet edilen biriysen güçlü bir gruba girebilirsin ya da mesela memleketçilik var. Ankara’dan gelen çok oluyor. Birbirlerine sahip çıkıyorlar. Sayıları çok olduğu için de güçlü oluyorlar.” (K9)

“...koğuştaki biriyen tartışmıştım. O zamanlar bir müteahhit vardı, damadını öldürmüştü. Beni çok severdi. Dedi bunlar seni şikâyet edecek. Bak gel ben seni şikâyet edeyim, gardiyanla konuşayım. Gardiyan sana tek bir tane vuracak. Eğer böyle yapmazsak diğerleri şikâyet edecek. Yedi gün paspas, on beş günde hücre cezası alırsın.” (K14)

Hapishanelerin sıklıkla güvensiz olarak nitelendirilmesi, baskı ve kötü muameleyi çağrıştırması hapishanedeki gruplar arasındaki güç eşitsizliklerinin sonucudur (Andrae vd., 2017; Yvonne, 2005). Araştırma bulguları güç eşitsizliğinin bir uzantısı olarak hapishane gruplarının temelde etkin/edilgin dengesi dahilinde kurulduğunu ortaya koymaktadır. Gruplar sahip oldukları otorite ve güç alanını genişlettikçe, grup üyelerini koruyabilme kapasitesini artırmakla birlikte gruptan dışarıya yönelen baskının etki alanını da genişletmektedir. Dolayısıyla mahkûmlar arası gruplaşmalar yalnızca dayanışmaya hizmet etmemekte aynı zamanda çatışmaya da aracılık etmektedir. Bu nedenlerle cezaevlerinde çeteleşme riski neredeyse her zaman söz konusudur (Liebling ve Arnold, 2012). Hapishane içerisindeki çeteleşme faaliyetleri, mahkûmlar arası gruplaşma ve güç ilişkilerinin doğrudan tahakküm ve şiddet biçimini almasına sebep olmaktadır.

“Şöyle ki orada teke tek bir kavga dövüş olmazdı. Yani gruplar karşı karşıya gelirdi ve herkes bir üste bağlıydı. O gruptan birine sorun çıkarırsan o grubu, grup başını karşına alırdın. Önemli olan bir gruba dâhil olmak, sırtını diğerine yaslamaktı. Grup güçlüyse oraya girmek de onları karşına almak da zorlaşırdı” (K5)

Hapishanelerdeki güvensiz ortam, herhangi bir gruba dahil olmayan/olamayan mahkûmları güvenlik ve güç arasında bir seçim yapmaya zorlamaktadır. Kısa süreli yaptırımlarda güvenlik arzusu ağır basmakta ve kişiler güçlü olana boyun eğmek suretiyle hayatta kalmayı seçmektedir. Bu çerçevede hapishane içinde güçlü bir grubun üyesi olmayı başaramayan mahkûmlar için yaptırımın caydırıcı etkileri sürerken, bir gruba üye olmuş ya da kendi grubunu kurabilmiş mahkûmlar için yeniden yaptırıma maruz kalmak göze alınabilir hale gelmektedir. Bu durum hapishanelerdeki gruplaşma kültürünü tekrarlayan suçlar açısından önemli bir unsur haline getirmektedir.

“Şimdi şöyle baskı kurarlardı açık söylemem gerekirse. Ama ben de bilerek sularına giderdim yani zıtlışmazdım. Mesela bir durum da yokken kalk derlerdi masadan. Atıyorum 6 tane sandalye var 5 kişi var. Sandalye sayısı uygun, yemek yeterli ama özellikle beni sandalyeden kaldırırlardı. Sebep benle kavga edecek, tartışacak bir şeyler yapmaya çalışmak. Sularına giderdim, peki derdim, kalkardım. Sürekli gir çık yapan adam tabiki daha farklı yollar izlemek zorunda ama ben açıkçası bugün yarın gideceğim diye düşündüğüm için fazla etkilenmiyordum. Her günüm böyle geçse ne olur ki?” (K12)

Sonuç olarak bulgular, hapishanelerin güvensiz iklimi nedeniyle mahkumların kişisel çıkarlarını korumak ve zarar görmemek üzere dayanışmanın farklı formlarını kullandıklarını ortaya koymaktadır. Bir araya gelişlerdeki dengesiz dağılımlar, dayanışma amacıyla kurulan birlikteliklerin kimi zaman çeteleşme faaliyetlerine dönüşebildiğini ve bu yolla tekerrür suç riskini artırdığını göstermektedir.

Gruplaşmaların Hiyerarşik Yapısı

Hapishanelerdeki gruplaşma kültürünün önemli unsurlarından biri, kişilerin cezaevindeki güç ve sermayesine bağlı olarak sahip olduğu hiyerarşik konumdur. Sykes (2007) hapishanelerdeki güç ilişkilerini “hapis sancıları” olarak kavramsallaştırdığı yoksunluk türleriyle ilişkilendirmektedir. Yoksun kalma, gündelik yaşamın statü sembollerini ortadan kaldırarak mahkumlar arasında yeni ayrımlara yönelik ihtiyacı artırmaktadır (Crewe, 2012, s. 32). Bireylerin dış dünyayla temasını kısıtlayan hapishaneler, mahkumların küçük ayrıcalıklar etrafında yeni hiyerarşilerin kurulmasına uygun bir ortam haline gelmektedir (Goffman, 1957, s. 53). Araştırma bulguları literatürdeki bilgileri doğrulayacak şekilde, hapishanedeki ilişkilerin hiyerarşik üstünlük açısından gündelik yaşamdaki referansları kullanmadığını ortaya koymaktadır. Kişiler hapishane içinde ekonomik olanaklar, suç türü ve sayısı, ilk suç işleme yaşları gibi şemalar üzerinden hiyerarşik açıdan sıralanmış pek çok kategoriye ayrılmaktadır. Bu kategoriler çaycı, ayakçı, şakşakçı, çamaşırcı, ağa ve paşalar vb. şeklinde çeşitlenmekte olup mahkumların kurumdaki rol ve görevlerin dağılımını belirlemektedir.

“Kurtlar sofrası... Ağalar ve ayakçılar-şakşakçılar... Orda gruplar ayrılıyor. İlk gidince hoş geldin, beş gittin, Allah kurtarsın denir. Şakşakçılar gelir, çay çorba içilir. Hemen bir şeyci olmazsın. Otur derler oturursun, kalk derler kalkarsın. Çocuk gibi olursun yani içeri girdiğinde. Koğuş ağaları var, onlar seni bir şekilde ayaküstü çalıştırır. O ortama ayak uydurmaya çalışırken bir gruba girersin.” (K8)

“İlk girdiğimde çamaşırcı bendim. İlk giren genelde çamaşırcı olur. Ayak işleri yaptırırlardı bana. Oranın normali buydu zaten, güçlü ve zayıf.” (K3)

Araştırma bulguları, hapishanelerdeki sınırlı etkileşim olanakları ve güvensiz atmosferin bir sonucu olarak mahkumlararası hiyerarşiyi belirleyen en temel unsurun “suç türü” olduğunu göstermektedir. Suç türüne dayalı statü, yaralama ve cinayet suçlarından tecavüz suçuna doğru değişen bir spektrumda kişilerin hapishane içindeki hiyerarşik konumunu belirlemektedir.

“Kimseyi doğru düzgün tanımadığımızdan herkesin suçu, girdiği zaman arkasından geliyor. Yeni hayatına onunla başlıyorsun. İşte diyelim hırsızlıktan mı girdin senden malını saklıyorlar. Adam öldürmeyse dikkatli, bulaşmıyorlar. Tecavüzse zaten namussuz diye aralarına almıyor, öldürüyor ya da gönderiyorlar. Her insana işlediği suça göre davranılıyor... İlk suçum adam öldürme olduğu için diğerlerinden daha rahattım. Allah var çok üstüme gelen olmadı.” (K2)

Hapishanelerde suç türüne dayalı statü aynı zamanda kişilerin karşısındakine güvensiz hissettirebilme kapasitesiyle ilişkilendirilmektedir. Yapılan çalışmalar güvensiz hissettirebilme

kapasitesinin cezaevi dışındaki sosyal ve kültürel mirasın hapishaneye taşınmasını içerdiğini ortaya koymaktadır (Irwin ve Cressey, 1962). Araştırma kapsamında sokaklarda büyümüş olmanın ve yeniden suç işleme potansiyelinin, ceza-infaz kurumları içerisinde ötekilere güvensiz hissettirebilme açısından önemli iki husus olduğu belirlenmiştir. Bu çerçevede, kişinin hangi koşullarda büyüdüğü, suç çevreleriyle bağlantıları, yaşamı boyunca kaç kere suç işlediği, ilk suçunu kaç yaşında işlediği ve hapishaneye kaç kere girip çıktığı hapishanedeki otoritesine aracılık eden bir sermaye haline gelmiş görünmektedir. Güvensiz hissettirebilme kapasitesine yüklenen anlamlar, hapishane kültürünün şiddete maruz kalma ve şiddet uygulamaya hazırlıklı olmayı içerdiği yönündeki bazı araştırma bulgularını destekler niteliktedir (Yvonne, 2005; Symkovych, 2018).

“Kimisinin içeride yerleşmiş bir çevresi, düzeni, belli arkadaşları, dışarıda ailesinin belli bir ağırlığı var. Yani orada herkes aynı değil. Demek istediğim ‘sen buradan çıksan bile dışarıda nasıl bir hayat yaşayacaksın’ gibi bir tehdit. O kişinin sizi öldürebilme ihtimali, içeride ya da dışarıda. Bunun gücü yansıyor ilişkilere.” (K13)

“Çok pis bir çocuk vardı. Herkes ona tapardı... Aynı yaşlardayız zaten ama o ne derse o olurdu. Sokaklarda büyümüş bir çocuktuk, yani her an suç işleyebilecek biriydi. Ben mesela gece uyurken gelip boğazımı kesebilirdi. O çocuk korkusuzdu.” (K12)

Mahkumların kurum içindeki statüsünü etkileyebilen bir diğer faktör ise ekonomik güçtür. Ekonomik gücün bir statü kaynağı olarak kabul edilmesi, literatürde genellikle hapishanelerde sınırlı alım gücü, kısıtlı mal ve hizmetlerle ilişkilendirilmiştir (Phillips, 2001). Ekonomik gücün hapishane içi ilişkilerdeki önemi, K5’in ilk salıverilme deneyimi ardından tekrar hapishaneye dönme riskine karşı dışarıda geçirdiği süre zarfında, hapishane içinde kullanmak üzere birikim yapmasına sebep olmuştur.

“Orada bir düzen var. Çaycısından tut ağasına kadar herkese para işliyor. Parası olan saygı görüyor... İkinci girmem de bir miktar para biriktirmiştim. Parayı verdiğim bir ustam vardı. O benim paramdan gönderiyordu içeriye. Daha rahattım. İlkten sonra öğrenmiştim orada nasıl tutunacağımı.” (K5)

Hapishaneler, gündelik yaşamdan ayrılan bu ilişkilene biçimleri açısından mahkumların kurum içinde kamusal bir kimlik geliştirmek zorunda kalmalarına ve uzun vadede bu kamusal kimlik dahilinde özel kimliklerini maskelemelerine ortam oluşturan mekanizmalar halini almıştır (Karp, 2010). Araştırma kapsamında hapishane ortamlarında geliştirilen kamusal kimliğin, uzun dönemli yaptırımlarda ve tekrarlayan suçlarda özel kimliğin yerine geçebildiği ve bunun sonucunda suçluluğun içselleştirildiği bilgisine ulaşılmıştır.

“Bende kavga, dövüş, adam bıçaklama, adam öldürme, uyuşturucu, kaçakçılık ne ararsan var. Doğrusu bir yere kadar saydım sonra aynı dosyalar tekrara düşmeye başlayınca vazgeçtim. Yirmilerdeydim suç dosyalarım üst üste bindiğinde. Öyle olunca şimdi bizim de illaki bir çevremiz oldu içeride. Çevremizle birlikte yani o düzenin bir parçası olduk... Birkaç kez girip çıkınca sende orada ne döndüğünü anlayıp taktiklerini düzenliyorsun.” (K2)

Mahkumların, hapisane içinde belirlenen normlara uyum sağlayarak hiyerarşik olarak üst sıralara çıktıklarında genellikle yeniden yaptırım tehdidiyle karşılaşma endişesi taşımadıkları ancak ironik bir şekilde bu mahkumların hapisane içinde kazandıkları statüyü dışarıda sürdürmekte zorlandıkları görülmüştür. Aynı zamanda mahkumların tekrar suç işlediği ve birden fazla kez cezaevine girdiği durumlarda, hapisane içindeki ilişkilerde daha avantajlı bir konuma erişebilmeleri de söz konusudur.

“İlk suçumda şimdi bizi araçla götürüyorlar. Bir tanesini de kapalı cezaevine götürüyorlar. Ben kara kara düşünüyorum yol boyunca, ben ne yapacağım ne edeceğim, nasıl edeceğim, kime ne yalan söyleyeceğim diye. Yanımdaki adamı sanki tatile götürüyorlar. Polislerle o kadar rahat konuşuyor ki. Şöyle ederiz, böyle gireriz. Çünkü zaten kendi çöplüğüne gidiyor. Adam suç makinası olmuş.” (K1)

Bu nedenle katılımcıların büyük çoğunluğu, Türkiye'deki hapisanelerin suçu önlemek konusunda etkisiz olduğuna inanmaktadır. Hapisane ortamındaki ilişkiler bireylerin hep kendisinden daha kötüler olduğunu gösteren ve bu sebeple suç davranışının anlaşılabilir, basit ve tehlikesiz bir form kazandığı zemini oluşturmaktadır. Bulgular, hapisane ortamındaki sosyal ilişkiler ve yakınlaşmalar yoluyla kişilerin suça bakış açısının aşinalık (Haslam, 2008) çerçevesinde yeniden şekillenmekte olduğunu doğrulamaktadır.

“Bir süre sonra her şey öyle sıradan görünüyor ki gözüne, ilk girdiğimde bazı suçlulardan çekinirdim. Onlarla yaşadıkça sevdim hepsini, çok adam gibi adam dediğim tipler de vardı aralarında. Artık şu kişi cinayet işlemiş denilince şaşırıyorum, vardır sebebi.” (K4)

“Orayı tanıyordum, tanımak da korkumu azaltıyordu. Yemek olsun, yatak olsun bir düzen kurulabilecek bir yer. İlk girdiğimdeki korkumu attım. Onlara bir saygı gösterip alttan almayı da öğrendiğiniz için ben bu işi de kıvrırım gibi düşünüyorsunuz.” (K7)

Sonuç olarak bulgular, mahkumların hapisanelerdeki olanaksızlıkları nedeniyle etkileşimlerinde suç sayısı, niteliği gibi faktörleri temel alan bir hiyerarşiyi gözettiklerini, uzun vadede bu hiyerarşilerin sosyal sermaye biçimini alarak kişilerin kimlik algılarında kalıcı izler bıraktığını göstermektedir.

2. Kurum Personelinden Mahkuma Yönelen Kötü Muamele

Suç deneyiminin önemli bir belirleyicisi de hapisane otoritesinin en görünür temsilcileri olan kurum personelidir. Mahkumlarla yoğun temaslarına bağlı olarak personel, kişilerin hapisane deneyimlerinin ve suçluluğu nasıl algıladıklarının önemli bir parçası haline gelmektedir (Liebling vd., 2011). Kurum personelinin, mahkumlarla olan ilişkisi ve kuralları uygulama biçimi hapisane kültürünün şekillenmesine aracılık etmektedir (Wooldredge, 2020). Bu ana tema kapsamında, katılımcıların tekrarlayan şiddet davranışlarının anlaşılabilmesi amacıyla ceza-infaz kurumlarının kendine özgü yapı ve kuralları, kurumda işleyen iktidar stratejileri ve personel-mahkum arası etkileşime yönelik deneyim ve düşünceleri mercek altına alınmıştır.

Araştırma bulguları mahkumların kurumlarda ve kurum personeliyle olan ilişkilerinde sıklıkla suçluluğun, mahkum gruplarının tekil kimliği olarak algılandığını ve kimliğin diğer yönlerinin bu temel kabul etrafında indirgendini ortaya koymaktadır. Hapishaneye girmiş kişiler, yasanın gölgesi ve kurumun işlevi dahilinde tanınmaktadır.

“Neden orada olduğunu müdiresinden hademesine hepsi biliyor. Kalkıp anlatamıyorsun ki arkadaş benim durumum bu. Yasa seni suçlu bulmuş, cezayı almışsın. Oraya girdikten sonra haklı olma hatta insan olma şansın yok. Bitti yani, sen orada bir suçlusun.” (K1)

Foucault (1992) hapishanelerin suçluyu patolojik biçiminde inşa ettiğini ve suçluları toplumsal anlaşmaların dışına düşen ahlaki ve siyasi canavarlar olarak özneleştirilen mekanizmalar olduğunu vurgulamaktadır (s. 352). Katılımcıların belirttiği üzere mahkumlar, hapishanelerde davranışları ya da kişiliklerinden bağımsız olarak bir suçlu damgasının çatısı altında tanınmakta ve bunun sonucu olarak belirli kalıp davranışlara maruz bırakılmaktadır. Araştırma bulguları, Türkiye’deki hapishanelerde kurum personelinden mahkuma yönelen sürekli bir kötü muamelenin mevcudiyetini ortaya koymaktadır. Kötü muamele; psikolojik baskı ve utandırma, fiziksel şiddet, bedensel ceza, çıplak arama gibi insan onuru ve değerine aykırı bir dizi uygulamayı içermektedir.

“İnsan gibi değil, köpek gibi muamele ediyorlar onu söyleyeyim bir kere. Burası bizim devletin adalet sistemindeki en büyük hatalardan birisi, ben de bunun mağduruyum. Orda yaşananlar... Bana hakaret edildi, darp uygulandı. Yaşadığım şey bambaşka.” (K4)

“Bildiğiniz bir çizgi var ya esas duruşta bu çizgiden yürüyeceksin. En ufak bir olayda yedi gün merdiven altında yatıyorduk... Şu ıslak paspaslar var ya tahta olur, onunla döverler. Duruşunu kamburlaştırırcan sırtına vururlar...yalın ayaksın. O koridordan gidip gidip gelirdin bu şekilde.” (K14)

K14’ün belirttiği gibi, kurum personeli tarafından uygulanan baskı ve şiddet kurumsal misyonun bir parçası olarak açık ve düzenli şekilde uygulanmaktadır. “Yıkım evi” terimi, mahkumların şiddete maruz kaldığı odaları ifade ederken, “yıkım ekibi” şiddet uygulamakla görevlendirilmiş bir grup personeli ifade etmektedir.

“Çok büyük işkenceler vardı, aklın hayalin durur. Tabi üzeri kapatılmaya çalışılıyordu da kurum müdüründen savcısına herkes biliyordu işkenceyi... Yıkım evi denilen bir oda vardı. Bir de dayaktan sorumlu yıkım ekibi var, on kişilik. Böyle vurdular mı devirirlerdi yani. Adamım diyen sabah akşam dayak yedi orada.” (K14)

Goffman (1957) total kurumların temel amaçlarından birinin, bir benlik kabulü oluşturmak üzere eski benliğin sistematik olarak değersizleştirilmesi olduğunu vurgulamaktadır. Ahlaki kariyerdeki radikal değişimler, bu süreçte benliğe yönelen saygısızlıklar sonucunda ortaya çıkmakta ve bireyin kariyeri bu değişimlere evrilmektedir (Goffman, 1957, s. 49). Benzer şekilde Foucault (1992) cezalandırma pratiğinin etkili bir iktidar oluşturabilmesinin, suçlunun paradoksal bir varlık olarak çeşitli yollarla değersizleştirilmesine bağlı olduğunu belirtmiştir (s. 110-111). Katılımcıların ifadelerine göre şiddet,

mahkumlar kuruma girdiği andan itibaren başlamakta ve sıklıkla disiplin, güvenlik ya da rehabilitasyon gibi olumlu gerekçelere dayandırılmaktadır. Ancak aksine sıklıkla kurumun otorite inşası, kural ve sınırları öğretme ya da itibar kaybının telafisi amacı taşımaktadır.

“Kuruma ilk girdim 18 yaşındaydım. Daha gelir gelmez hoş geldin sefası yapıyorlarmış. Yani bir tur dövüldüler. Orada öyleymiş, ilk geleni dövüyorlarmış, hoş geldin partisi. Sonra tecrite atıldılar. 3-4 gün tecritte kaldım. Sonra koğuşlara dağıttılar. Bu tecrit günleri de sürüyor, bir sefere mahsus değil yani.” (K13)

“Hiç bizi iyileştirme, yok suçu azaltma gibi bir hedefi yok bu uygulamaların. Hikâye. Bizden önceki mahkumlar dışarıdan sütyen giydirelirmiş gardiyanlara. Biz bunun bedelini yaşadık.” (K14)

Kurum personelinden mahkuma yönelen suçluluğa dayalı itibarsızlaştırma, baskı ve şiddet kişilerin kimlik algılarında uzun vadeli izler bırakmaktadır. Bu durum suçlu kimliğin içselleştirmesine aracılık ettiğinden, tekerrür suç riskini artıran faktörlerden birisi haline gelebilmektedir. Yapılan araştırmalar kurum personelinin mahkumlarla ilgili düşüncelerinin suçun tekrarı açısından etkisi olduğunu doğrulamaktadır (Asencio ve Burke, 2011). Bu noktada hapisane deneyimi boyunca kişinin, kurumdan kendisine yansıtılan tutum ve davranışları ne ölçüde kabul ettiği suç yaşantısının devamı açısından belirleyici olmaktadır.

“Kafanda bunu bir kere kabul edersen, ben suçluyum dersin artık hiçbir şey seni kurtaramaz. Orada diğerleri gibi bana layık görüleni yaşasaydım, suçlu görmüş olsaydım kendimi daha başka suçlara da teşvik ederdim yani.” (K8)

Sonuç olarak bulgular, Türkiye’deki hapisanelerde otorite ve disiplinin gerekçe gösterildiği bazı şiddet ve damgalama biçimlerinin normalleştirildiğini göstermektedir. Bu durum şiddetin hapisane kültürünün bir parçası haline gelerek mahkumlar için normalleştirilmesine aracılık etmekte ve tekerrür şiddet suçu riskini artırmaktadır.

3. Salıverme Sonrası Dış Dünya ile İlişkiler

Yaşam unsurlarının toplumsal kimliklere dönüştürülmesi ve bu kimliklerin ortak bir tanıma temelinde güçlenmesi, toplumsal yaşamın önemli bir özelliğidir (Habermas, 2002, s. 47). Toplum, bireyleri belirli özellikler temelinde kategorize etme eğilimindedir ve bu kategorizasyonu doğallaştırarak bireyleri belirli konumlara yerleştirmektedir. Toplumsal arenadaki konumlar; bireylerin sahip olduğu özellikler, stereotipler ve statüler doğrultusunda belirlenmekte ve gündelik yaşamdaki etkileşimlere tahsis edilmektedir. Normlara uygun sıfatlarla etkileşimde bulunmak, bireyin sosyal etkileşimini olumlu yönde etkileyebileceği gibi gündelik karşılaşmalarda skorunu düşüren bir itibarsızlaştırma da üretebilmektedir. Bu tema sosyal etkileşim içine gömülü strateji ve müsabakaların olduğu, belirli itibarsızlaştırma alanlarında bu etkilerin yoğunlaştığı (Goffman, 2020, s. 31) varsayımına dayalı olarak yapılandırılmıştır. Tema kapsamında tekrarlayan şiddet davranışlarının anlaşılabilmesi

amacıyla suçun toplumsal olarak nasıl anlamlandırıldığı, suç deneyimi ardından yaşamdaki değişimler, zorluklar ve bunlarla başa çıkma yollarına dair düşünce ve deneyimlerine odaklanılmıştır.

Suç Deneyimi Olmayan Kişilerle Etkileşim: Tehlikeli Birey Algısı ve Sosyal Dışlanma

Görüşmelerde, katılımcıların suç işledikten sonra toplum içinde birtakım rahatsız edici streotiplerle tanınmaya başladıklarına dair ifadeler öne çıkmaktadır. Bu kişiler genellikle suç işledikleri için diğerlerini korkutan ve tiksindiren, diğerlerinin kendilerinden uzaklaşmasını ya da belirli düzeylerde ayrımcılık uygulamalarını normalleştiren, kapsamlı, dogmatik, tekil ve sürekli bir kimlik içerisinde hapsedildiklerine işaret etmişlerdir.

“Geçmişte ne ile yargılandığın ne yaptığın ya da kim olduğuna eşdeğer oluyor. Kimse olayın detaylarını bilme gereksinimi duymuyor. Suçu cinayet bitti. Artık bunu bilen insanların seni iyi biri olarak düşünme şansı yok. Mesela şurada bir şey olsa hemen herkes benim yapabileceğimi düşünüyor.” (K6)

Toplumdan kişilere yönelen bakış açıları her zaman açıkça sergilenmemekte bazen de -acıma, korkma ve üzüme gibi- örtük ayrıştırıcı sinyaller biçiminde ortaya çıkmaktadır.

“Zaten kimse direkt sen suçlusun bizden uzak dur demez. Bunu hissedersin. Bir mekâna girdin diyelim orda geçmişini tanıyan adamlar var. Ortam buz keser ya da evde haberde suçlularla ilgili bir yasa değişmiştir, karın sana bakar.” (K8)

“Birisi hiçbir şey demese bile size suçlu olduğunuzu hissettiren bir bakış atar. Size bakması, konuşması böyle bir değişiktir diğerlerinden. Aşağıladığını hissedersiniz. Kimisi de böyle üzümlere bakar. Daha böyle rica minnet hareket eder. Yine diğerlerinden farklı olarak anladınız mı?” (K6)

Bu açıdan katılımcıların suçu çoğunlukla yaşamlarında bir dönüm noktası olarak kabul ettiği belirlenmiştir. Katılımcılar suç işlemeyen önceki yaşamlarını anlatırken toplum tarafından kabul gören bir kimlikten ve şu anki alternatif bir yaşam olasılığından kayıp olarak bahsetmiştir.

“Eskiden iyi bir insan olduğumu düşünürdüm. Mazlum bir çocuktum, okulda başarılıydım. Belki de neler yapacaktım ama işte hayat bazen farklı yöne çevirebiliyor insanı...Yaşlılarımız olsun, sokaklar olsun, yaşadığımız aile olsun bizi bozdu. O çocuksu masumiyeti çok eskiden kaybettik bu gerçek.” (K12)

Katılımcılar, toplumun olumsuz algılarında doğrudan suç eyleminden ziyade "cezai yaptırıma tabi tutulmuş" olmanın etkili olduğunu düşünmektedir. Bu durum kurumsal yaptırıma maruz kalmanın sosyal açıdan kişinin suç işlemesine kıyasla daha görünür olmasıyla ilişkilendirilmektedir. Goffman (1957) kişilerin kurumsal deneyimlerinin, kurum dışındaki yaşamlarına "proaktif statü" olarak aktarılmasını vurgulamaktadır. Özellikle hapisane veya akıl hastanesi gibi kurumlardan gelen proaktif statünün genellikle olumsuz bir yargı üzerine kurulduğunu ifade etmiştir (s. 65). Bu kapsamda bulgular, kötü şöhrete dayalı enformel denetim tiplerinin, formel denetim tipleri (kurum,

sicil vb.) ekseninde yeniden düşünülmesi gerektiği argümanını (Goffman, 2021b, s. 109) destekler niteliktedir.

“Oraya girince değil aslında girip çıktıktan sonra sıkıntı başlıyor. İçeri girip çıkmış biri olarak devam etmek zorundasınız artık” (K1)

“Ben artık şu kadar yıl içeri girmiş, bu kadar mahkemesi devam eden şu şu olmuş kişiyim. Mesele kavga etmek falan değil, mimlenmek, içerde kalmak. O kısım benim yüzümü kızartır.” (K6)

Katılımcıların cezai yaptırıma tabi tutuldukları andan itibaren kimlik karmaşaları yaşamaya başladıkları, uzun vadede ise cezaevine girmiş bir kişi olmanın toplumsal anlamlarını içselleştirmeye başladıkları tespit edilmiştir. Tekerrür suç bu noktada bireylerin suçlu kimliğe yönelik aidiyetlerinin arttığı ve suçun ilk suçlara göre daha fazla içselleştirildiği bir deneyim olarak karşımıza çıkmaktadır. Norm dışı bir eylemde bulunan bir kişinin bunu ilk defa yapıyor olması, olay anında bilinçsiz olması, eylemin uygunsuzluğuna dair bilgisinin olmaması veya rastlantısallık unsuru gibi birçok telafi açıklamasının kabul görmesine olanak tanımaktadır. Ancak suç eyleminin tekrarlanması, sapkın kariyerin gelişimine yönelik işaret olarak veya sapkınlığın bir varoluş biçimi olarak değerlendirilmesine neden olabilmektedir (Becker, 2021, s. 46-47). Bu çerçevede suçlu kimliğe aidiyet geliştirmek, suça yönelik yaptırımların etkisini kaybetmesine, bireyin suçlu grup içine çekilmesine ve tekrar suç işleme riskinin artmasına neden olmaktadır.

“Ben kendime bakış açımı mahkûmiyetle kaybettim zaten. Kendimi bulamadım, bulduğumsa ben değildi. İlk girdiğim gün psikolojik olarak tamamen çöktüm. Sonuçta sen bir suç işledin, artık suçlu birisin. O kadar suçluların yanında olmak, suçlu olarak anılmak kötü hissettirdi. Öncesi de bendim, sonrası da bendim ancak üstüne ekleyerek ilerlediğimiz için yani bir beklenti kalmadı.” (K13)

“Zaten tüm mesele ikinci de bitiyor. Birincide terk ettin ettin, etmedin iki oldu ya geçmiş olsun. İkinciye de girdiyse üç beş fark etmiyor artık... İkincide hissettiğim herkesi haklı çıkardığımdı.” (K8)

Araştırma bulguları, toplumdan suçlulara yönelik olumsuz değerlendirmelerin aynı zamanda katılımcıların gündelik yaşamlarında somut gösterge setlerine dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Kişiler sosyal dışlanma ve ayrımcılık çerçevesinde; kamusal olanaklardan yararlanamama, işten atılma, aile ve sosyal çevrenin desteğini kaybetme, göçe zorlanma, evlenememe gibi çeşitli zorluklar yaşadıkları ifade etmişlerdir.

Katılımcıların sıkça dile önemli bir sosyal dışlanma türü, istihdam olanaklarından yoksun bırakılmalarıdır. Suç deneyimi bu noktada hem kişilerin yaşam standartlarını düşürmekte hem de yoksulluğa dayalı ikinci bir değersizleştirmenin konusu haline gelmelerine neden olmaktadır. Kişiler bu süreçte yalnızlık, değersizlik, alım gücünden yoksunluk, istikrarsız bir hayat sürme gibi yeni olumsuz deneyimlerin kesişimselliğine açık hale gelmektedir.

“İşe almadılar mesela sadece amele olursun yani. Başka hiçbir iş yapma şansın yok. Haa hap satarsın, ot mot satarsın. Ama adam gibi bir yaşamı sana layık görmezler, o şans tanımazlar. Memurluk falan zaten sıfır, ciddiye almaz, adam yerine koymazlar. Belediyede mesela çöpçü olma ihtimalin bile sıfır. Onu bile fazla görürler sana.” (K5)

Bu konuda suç etiketinin somut bir yansıması olarak adli sicil kayıtlarının önemli bir rol oynadığı belirlenmiştir. Adli sicil kayıtları, toplumsal normlara uygunluk açısından önemli bir sembol ve kamusal alanda bireyin suçlu kimliğini açıkça gösteren bir araç haline gelmiştir. Sicil kayıtları, geçmişte hüküm giymiş kişilerin “yalnızca suçluluk esasına dayalı” olarak tanınmasını ve değerlendirilmesini içeren türden bir ayrımcılığa ortam hazırlamakta ve bu kişilerin toplumsal yaşama katılımı ve suç yaşantısını terk etmeleri önünde engel oluşturmaktadır (Denver vd., 2017).

“Zaten sicil diye bir konu var, biz ne kadar gizleme eğiliminde olsak da o bizimle beraber geliyor her yere. İşe gireceğim her vakit mutlaka karşıma çıkıyor. Sicili öğrendikten sonra insanların değişimini gözlemliyorum. Haklı olarak belki ben sana güvenip işimi emanet edemem diyorlar.” (K6)

Araştırma bulguları suça yönelik toplumsal endişenin ve buna bağlı sosyal dışlamanın başta çekirdek aile olmak üzere akraba ve arkadaş çevresine de sıçrama eğiliminde olduğunu ortaya koymaktadır. Suça yönelik itibarsızlığın bir kısmının kişinin sosyal çevresindeki bireylere devşirilmesi ve suçlu kişiyle benzer yaptırımlara tabi tutulması literatürde “fahri damgalama” (Goffman, 2021a, s. 61-62) olarak yer bulmaktadır. Bu durum, suçlu damgasının ne denli doğal ve geniş kapsamlı biçimde olumsuz değerlendirmeye tabi tutulduğunu göstermektedir.

“Geçen gün okulda bunun babası şöyle böyle cezaevinde falan demişler. Kendimde değim beni suçlu bilsinler ama...Çocuk ezilmez mi?” (K7)

“Ben içeri girdiğim gün bir süt, bir ekmeği veresiye defterine yazmamış bakkal.” (K1)

Araştırma kapsamında katılımcıların büyük çoğunluğunun sosyal dışlanma ve ayrımcılıkla başa çıkmak üzere, suç deneyiminin tümünü veya daha fazla tepki toplayacağına inandıkları bazı kısımlarını gizleme eğiliminde olduğu tespit edilmiştir. Gizleme eğilimi sıklıkla kamusal olanaklardan dışlanma, uyum kaygısı ve değersizleştirilme düşünceleriyle ilişkilendirilmektedir.

“Gizlemeyi tercih ederim. Nasıl söyleyeyim? Kız istemeye giderseniz şunu yaralamış, buna şey yapmış, bu kadar hapis yatmış derler. Bir ortama girsen herkes çekinir. İşe girmeye çalış aynı dert. Bilen bilir onun aklından silemem ama onun dışında söylemem.” (K12)

Sonuç olarak bulgular, suç deneyimi olan kişilerin toplumsal yaşamda kişiyi itibarsızlaştıran ve sosyal yaşamın tüm olanaklarından dışlayan etiketlerle tanınmasına neden olmaktadır. Bu durum, kişinin suç yaşantısı ve suçlu kimliği geride bırakmasını engelleyerek tekerrür suç riskini artırmaktadır.

Suç Deneyimi Olan Kişilerle Etkileşim: Suç Altkültürünün Kademeli İnşası

Goffman (2021) damganmış üyelerin tüm yönleriyle bir grup teşkil etmediğini, grup mensuplarının belirli nitelikler dahilinde küçük gruplar oluşturarak benliğin kabulüne yönelik birtakım stratejiler geliştirdiklerini ileri sürmektedir (s. 54). Suç işlemiş olan kişiler diğer suçlularla ilişkilerinde, suça yönelik olumsuz toplumsal değerlendirmeleri referans alan bir kategorileşme sistemi kullanmakta ve benliklerine ilişkin olumlu çıkarımlar yapmaktadırlar (Hochstetler vd., 2019; Toyoki ve Brown, 2014). Literatür bilgisini destekleyecek şekilde araştırma bulguları, katılımcıların benzer bir itibarsızlığı paylaşıyor olmalarına rağmen suçun toplum tarafından daha olumsuz karşılanan ya da henüz deneyimlemedikleri bazı kategorilerinden kendilerini soyutladıklarını ortaya koymaktadır. Kişiler, suç işlemiş diğer kişileri toplumdaki kendilerine yönelen bakış açıları dâhilinde (tehlikeli, hasta, güvenilmez, ahlaksız gibi) değerlendirmekte ve bu yolla kendilerine bu grup içinde bir “normal statüsü” edinmeye çalışmaktadır.

“Mesela dışarıdan bakan bir insan şey der, ikisi de aynı bokun laciverti der. Ama içerde o fark oluyor biraz. Uyum gösteremiyorsunuz zaten böyle insanlara. Korkutucu ve tiksindirici bir şeyler var onlarda. Mesela kimse bir çocuk istismarcısıyla aynı yerde kalmak istemez ya da ne bileyim FETÖ’cüyle. Şükür öyleleriyle aynı yerde fazla kalmadık ama karşılaştığımız oluyor... Bu adam benden daha suçlu falan diye düşündüğüm oldu.” (K6)

Ancak bu etkileşim her zaman dışlama pratiğiyle işlememekte, çoğunlukla çelişkili duygular içermektedir. Goffman, damgalı bireyler arasındaki çelişkili ilişkilene biçimini şu şekilde açıklamaktadır: Damgalı kişiler, benzer zorluklardan geçtikleri için diğer damgalılarla bir empati geliştirirler ancak bu duygudaşlık her zaman diğer damgalılara duyulan öfkenin önüne geçmez çünkü toplumsal olarak damgalı bireylerin, bu kişilerle özdeşleştirildikleri bir gerçektir ve bu durum damgalı bireylerin özsaygısını olumsuz yönde etkiler (Goffman, 2021a, s. 154). Katılımcılar görüşmelerde diğer suçlulara karşı duydukları hisleri ifade ederken sıkça sevgi-nefret, güven-güvensizlik gibi çelişkili ifadeler kullanmışlardır.

“Suç işlemiş diğer kişilerle birlikte olmak... Bir derdini paylaşınca yakın hissederim, sonra sabahına soğurum. Öfkeyle bir insanın ne yapacağını sınırı olmadığını bilince ne kadar yakın hissetseniz de sonradan soğursunuz. Çünkü onunla yakın olmaktan da korkarsınız. Kötü ve güvenilmez biri olduğunu bilirsiniz...İllaki anlarım da o yaşadığı süreç, aynı duyguları yaşamak.” (K13)

Araştırma bulguları, diğer suçlulara karşı duyulan çelişkili duygulara rağmen çeşitli nedenlerle suç deneyimi olan diğer kişilerle bir araya gelme ihtiyacının doğduğunu ortaya koymaktadır. Diğer suçlularla bir araya gelme ihtiyacı, kişilerin dışarıdan kendilerine yönelen ayrımcılığın düzeyi, kişinin ayrımcılıkla başa çıkma yöntemleri, diğer suçlularla etkileşimin niteliği, yoğunluğu ve sosyal çevre gibi unsurlara bağlı olarak farklılaşmaktadır. Bu çerçevede kişiler suç geçmişini gizlemek zorunda hissetmedikleri, suçun kabul gördüğü ya da itibar sembolü haline geldiği bir alt kültüre dahil olmayı seçebilmektedir. Diğer bir ifadeyle bireyler, normal kategorisinin bir üyesi olarak kabul edilebilecekleri bir noktaya kadar çaba sarf ederken belirli bir sınırı aştıklarında suçlu “grup içine

çekilmeye” (Goffman, 1957, s. 58-60) başlamaktadır. Bu durum, bireylerin suçlu kimliğini benimsemelerine yol açmakta ve tekrarlayan suçlar açısından bir risk unsuru haline gelebilmektedir.

“Bazı mahallelere gittiyseniz oradakiler size daha bir sıcak davranıyor. O da bizden biri gibi görüyor böyle, hani ortamlara girip çıkmışız diye...Sırf suç işlediğim için daha yakın davranan kişiler oldu. Bir süre sonra onlara dönüyorsun yüzünü.” (K7)

“Çok denedim sıradan biri olmayı ama gerçeği de kabul etmek gerekiyor. Neticede birçok kez suç işledim. Suçluyum ve suçlu kişiler cezaevinde olur. Bu yüzden ben cezaevine nasıl girdim diyemem, şaşırtıcı bir durum yok benim açımdan. Yani kendimi artık buraya yakıştırıyorum diyelim. Suçluyum yani ve suçlularla birlikte olmayı hak ediyorum...Neden kendime bakış açım değişsin ki zaten ait olduğum yer orası.” (K2)

Bu noktada kişiler, suç işlemiş olmanın farklı sosyal ortamlarda farklı anlamlara gelebildiğine yönelik farkındalık geliştirmiş ve sosyal çevrelerini bu bilgi dahilinde düzenlemiş görünmektedir. Suçun anlamlandırılmasında sosyal ortamlar arasında ortaya çıkan bu farklılık “referans grup” kavramıyla açıklanabilir. Referans grup, bireylerin kendi durumlarını ve davranışlarını değerlendirebilmek üzere karşılaştırma yaptıkları sosyal çevreyi ifade etmektedir (Becker, 2021, s.34; Goffman, 2021a, s. 121-122). Katılımcıların verdiği yanıtlar doğrultusunda, suçluluk toplum tarafından genellikle olumsuz olarak değerlendirilse de özellikle sokak, sanayi gibi arka mekanlarda kabul görmekte hatta bir statü sembolü haline almaktadır. Bu durum aynı zamanda sokakta yaşayan ve sanayi bölgelerinde çalışan kişiler için yeniden suç işleme riskini artıran bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bulgular, sokak ve mahkum kültürünün kesişimine ilişkin literatür bilgisiyle örtüşmektedir (Mitchell vd., 2021).

“Mesela beni sokakta görünce önlerini iliklerler. Sokaklar mesela bizimdir. Suç elbette keşke hiç olmasa ama hayat bunu öğretiyor bize. Sokakta seni koruyan tek şey, senden korkmaları. Bunu da sana veren öfke, şiddet.” (K5)

Sonuç olarak bulgular, suç deneyimi sonrası toplumsal yaşama yeniden entegre olamayan kişilerin sosyalleşmek üzere suçun sermayeleştiği mekanlara yöneldiğini göstermektedir. Bu durum, kişinin suçluluğu içselleştirmesine ortam hazırlayarak tekerrür suç riskini artırmaktadır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

İnsanı konu alan sistemlerde temel hedefin tam tersine dönme riski kaçınılmaz bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsan davranışının ve anlamlandırma biçiminin çeşitliliği, insanlara hitap eden yapıların belirli durumları gözden kaçırmaya neden olabilir. Cezai yaptırımın sadece işlevsel ya da işlevsiz olmasının ötesinde doğrudan suça teşvik etmesi ya da suçlu kimliği kabul edilebilir şekilde sunması muhtemel sonuçlar arasındadır. Araştırma bulguları, Türkiye’deki şiddet suçlarının tekrarlılığına yönelik adalet mekanizmalarını merkeze alacak şekilde iki düzeyde açıklama getirmektedir. İlk olarak Türkiye’de suçun önlenmesine yönelik yaptırımların suçun

sermayeleşmesine, şiddetin normalleşmesine ve suçluluğun kimliğe sabitlenmesine aracılık eden bir mekanizma halini aldığı görülmektedir. Bunun temelinde ilişkisel konumlanmalardan stratejilere, dayanışmadan kategorileşmelere ve şiddete dek uzanan kurum içi etkileşim dinamikleri yer almaktadır.

Kurum içi etkileşimler açısından en temel belirleyici, mahkumların birbirlerine karşı konumları ve birliktelik geliştirme biçimleridir. Araştırma bulguları kişilerin hapisanede hayatta kalmak üzere sahip oldukları kısıtlı sermayeyi kullanarak yeni bir hiyerarşik ilişkiler ağı kurduğunu göstermektedir. İlişkiler sıklıkla suç türü ve sayısı, şiddet kullanımı ve tehdidi, çeteleşme faaliyetleri gibi şiddete dayalı bir otoriteyi temel almaktadır. Bu kapsamda sokakta büyümüş olmak, çok sayıda suç işlemek, ağır şiddet suçları işlemek, ilk suçunu küçük yaşlarda işlemek ve hapisaneye birden fazla kez girmek kişilerin kurum içerisinde ellerini güçlendiren bazı sosyal sermaye biçimleri olarak işlev görmektedir. Kişiler bu ortamda kendilerini korumak ve çoğunluk olmanın avantajlarını kullanmak üzere gruplaşmaktadır. Gruplaşmalar, çoğu kez dayanışmacı-savunmacı amaçlarla kurulmuş olsa da grup üyelerinin sahip olduğu güç ve otoriteye sahasının genişliğine bağlı olarak çeteleşme faaliyetlerine dönüşebilmektedir. Ayrıca araştırma bulguları mahkumlar arası şiddetin ötesinde misilleme, kuralları benimsetme, otorite kaybını telafi etme amaçlarıyla personelden mahkumlara yönelen şiddetin de hapisane kültürünün bir parçası olduğuna işaret etmektedir. Bu şiddet; baskı, kötü muamele, fiziksel şiddet, bedensel ceza, çıplak arama şeklinde değişmekte olup Türkiye'deki hapisanelerde personel şiddetinin azımsanmayacak düzeyini ve çeşitliliğini ortaya koymaktadır. Yapılan araştırmalarla da desteklendiği üzere kişiler, kimliklerini ve alansal sosyal statülerini ve yaşam stratejilerini, hapisane kültürüne sabitlenmiş şiddetin izlerini taşıyacak şekilde yeniden inşa etmeye zorlanmaktadır (Hardie Bick, 2018; Yardley vd., 2015; De Viggiani, 2012; Boduszek vd. 2013; Holligan, 2015).

Hapisanelerdeki güç ve hiyerarşiyi temel alan bu ilişkilendirme biçimi, tekerrür şiddet suçu açısından yaptırımların kendi kendini devre dışı bırakması anlamına gelmektedir. Bulgular hapisane içinde hiyerarşik olarak üste çıkmayı ve korunaklı bir gruba dahil olmayı başaran mahkumların yeniden yaptırıma maruz kalmaya dair bir endişelerinin büyük ölçüde azaldığını göstermektedir. Hatta kişiler çoğu zaman hapisanede elde ettikleri statüyü dışarıda elde edememektedirler. Aynı zamanda bu süreci tam tersten okumak da mümkündür. Mahkûmların birden fazla kez cezaevine girdiği durumlarda kurum içi ilişkilerde daha avantajlı bir konuma eriştikleri görülmektedir. Dolayısıyla araştırma bulguları, hapis cezalarının kısa süreli suçlarda mahkumların yaşamını zorlaştıran caydırıcı yönünün altını çizmektedir. Çünkü bu noktada kişi için hem özgürlükten mahrum kalmayı hem de hapisanedeki şiddetle başetmek üzere ihtiyaç duyulan niteliklerden yoksun olmayı ayrı birer yaptırım olarak deneyimlemektedir. Ancak kişinin sistemi tanıdığı ve sistemin dilinden konuşmaya başladığı uzun dönemli ve tekrarlayan suçlarda aynı cezalandırma pratiği suçu tetikleyici bir unsur haline gelmektedir. Sistemi öğrenme, bir taraftan kişinin yaptırıma maruz kalma kaygısını azaltırken diğer taraftan suçların yaptırım düzeyi hesaplanarak gerçekleştirilmesine neden olmaktadır. Diğer bir ifadeyle sistemin öğrenilmesi yaptırımın korkutucu olmaktan ziyade öğretici olmasına, engelleyici

olmaktan ziyade strateji odaklı sürdürülmesine sebep olmaktadır. Hapishanelerin her iki durumda da suç oranlarını artırmaya yönelik etkisinden söz edilebilir. Araştırma bulguları tekrarlayan suçların hapishane pratikleri ile ilişkilendirildiği araştırmalarla paralellik göstermektedir (Mensah ve Akuoko, 2023; Nagin vd., 2009; Orsagh ve Chen, 1988; Paternoster ve Bushway, 2009; Svensson, 2021).

Tekerrür hususunda araştırmanın ortaya koyduğu ikinci önemli açıklama ise salıverilme sonrası deneyimlerdir. Salıverme sonrası deneyimlerin neredeyse tümünün merkezinde damgalanma unsuru yer almaktadır. Damgalanma deneyimleri büyük ölçüde “kuruma girip çıkmış olmak” çerçevesinde şekillenmektedir. Hapishanelerin merkezinde olduğu söz konusu itibarsızlaştırma kişilerin yaşamının tümünü çevreleyen, dogmatik, tekil ve sürekli bir kimlik içine hapsolmalarına neden olmaktadır. Literatürle paralel olarak, bu sabit ve tekil algılayış kişilerin aile ilişkileri ve iş yaşamlarında değişiklik yapmalarını, yeni sosyal statü alanları yaratmalarını ve dönüşmelerini olanaksız kılmaktadır (Keene vd., 2018; Sheppard ve Ricciardelli, 2020; Sieferle, 2022; Ahmed, 2015). Tüm çabalarına rağmen toplumsal normun onayladığı sınırlara dahil olamayan suçlular, hapishanede inşa etmek zorunda kaldıkları kamusal kimliğe yeniden dönme ve o kimliğin olanak sağladığı sermaye sahalarına yaslanmak suretiyle var olma çabasına girmektedir. Bu çerçevede kişiler suç kültürüne aidiyet geliştirmekte ve suçlu olmanın sağladığı olanakları kullanmaya başlamaktadır. Dolayısıyla suçun toplumsal anlamlarının düzenlenmesi ve suç işleyen kişilerin toplumsal olanaklara yeniden katılımının sağlanması tekerrür suçun önlenmesi açısından önemli olan diğer görevi ifade etmektedir.

Bulgular temelde adli sistemlerin sadece cezalandırma değil aynı zamanda toplumsal normlar ve bireylerin kimlikleri üzerinde derin etkiler yaratma potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Bu noktada adli mekanizmalar içerisinde görev alan sosyal çalışmacıların sisteme ve suç işlemiş kişiye bakış açısı, sistemin boşluklarıyla yüzleşmek açısından kritik bir önem taşımaktadır. Hapishaneler başta olmak üzere neoliberal dönemin modern mekanizmaları, sosyal çalışma disiplini içerisinde giderek daha fazla eleştiriye konu olmaktadır (Garrett, 2016; Hudson, 2002; Jacops vd., 2021). Eleştiriler, kurumların egemen “normal söylemini” benimseyerek insanları rasyonel varlıklara dönüştürme görevine odaklandığı ve bu işlevselci bakış açısının toplumsal kuralları çiğneyenlere karşı cezalandırıcı ve kutuplaştırıcı bir yaklaşıma dönüştüğünü konusunda yoğunlaşmaktadır (Webb, 2019, s. 155; Powell ve Khan, 2012).

Sosyal çalışmacılar çağdaş tanımın belirlediği yönelimler çerçevesinde, insanlar ve yapılarla çalışarak sosyal adalet ve bütünleşmeye katkıda bulunmayı amaçlamaktadır (IFSW, 2014). Adalet mekanizmalarının hem bir parçası hem de fren sistemi olarak görev yapan uzmanlar, öncelikle sistemin içinde bilinçli ya da bilinçsiz şekilde meşrulaştırılan söylemleri, ideolojileri ve pratikleri sorgulamak için çaba sarf etmelidir. Merkezisizlik, yapısöküm ve eleştirelilik ilkelerine uygun olarak sosyal çalışmacılar, sistemin araçlarını kullanmaya geçmeden önce mevcut müdahale ve yasaları anlamak ve sorgulamakla yükümlüdür. Unutulmamalıdır ki sosyal çalışma ayrıştırılan anlatıları

yeniden hikayeye dahil etmek üzere kimlikleri çevreleyen yapılara her zaman bir adım geriden bakmalıdır. Bu türden bir bakış "polisi ikame etmek" ya da "bürokrasiyi temsil etmek" gibi çerçevelere sığdırılmaya çalışılan mesleki rolleri, normun diliyle konuşmadan ve öznel deneyimleri dışlamadan yeniden çerçevelemenin başlangıcıdır. Bu bağlamda adalet sisteminin kategorileştirme anlayışından uzaklaşarak suçluyu "suçlu kimliğin ötesinde" tanımak, sosyal çalışmanın temel hedeflerinden biri olmalıdır.

Suç ve ceza sistemlerinin insan odaklı ve eleştirel bir yaklaşımla gözden geçirilmesi ve bu doğrultuda adli mekanizmalar içindeki sorunlara dair hâkim söylemlere karşı farkındalığı artıran, izleme ve değerlendirmeye odaklanan, çoklu nedensellikleri önemseyen ve farklılıkları gözetken duyarlı uygulamaların sayısının artırılması gerekmektedir. Suçu ve suçlu kimliğini sürekli olarak yeniden üreten sistemin ötesine geçebilmek, eleştirel ve düşünümsel süreçleri işleterek yapısal problemleri tespit etmek ve marjinalleştirilmiş sesleri günlük hikayeye entegre etmek ancak çok boyutlu stratejilerle mümkündür. Hapishanelerde kimlik ve damga üzerine çalışmaların sayısının artırılması, mahkumların topluma yeniden entegrasyonu için daha etkili stratejilerin geliştirilmesi, hapishane personeline insan hakları ve adil muamele konusunda eğitimlerin düzenlenmesi, daha adil bir sistem için cezaevi savunuculuğunun güçlendirilmesi, toplum ve ceza adaleti sistemine yönelik politika önerilerinin geliştirilmesi suçun tekrarlanmasının önüne geçebilmek açısından önemlidir.

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Araştırmanın etik açıdan uygunluğuna dair onay 29.07.2021 tarihinde E-35853172300-00001678359 sayısı ile Hacettepe Üniversitesi Etik Kurulu'ndan alınmıştır. Görüşmelerin öncesinde araştırmanın amacını ve içeriğini anlatan "Aydınlatılmış Onam Formu" ile katılımcıların onayı alınmıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Ahmed, A. (2015). Prison, stigma, discrimination and personality as predictors of criminal recidivism: Preliminary findings. *Journal of Social and Development Sciences*, 6(2), 20-29.
- Andrae, D., McIntosh, T., & Coster, S. (2017). An insider's view of the state, state policies in New Zealand and gang formation. *Critical Criminology*, 25, 119-135.
- Asencio, E., & Burke, P. (2011). Does incarceration change the criminal identity? A synthesis of labeling and identity theory perspectives on identity change. *Sociological Perspectives*, 54(2), 163-182.
- Becker, H. (2021). *Hariciler (Outsiders) Bir Sapkınlık Sosyolojisi Çalışması*. (Ş. Geniş, & L. Ünsaldı, Çev.) Ankara: Heretik.

- Boduszek, D., Adamson, G., Shevlin, M., Hyland, P., & Bourke, A. (2013). The role of criminal social identity in the relationship between criminal friends and criminal thinking style within a sample of recidivistic prisoners. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 23(1), 14-28.
- Boduszek, D., Debowska, A., Sharatt, K., McDermott, D., Sherrets, N., Willmott, D., & Hyland, P. (2021). Pathways between types of crime and criminal social identity: A network approach. *Journal of Criminal Justice*(72), 101750.
- Bosworth, M. (2012). Subjectivity and identity in detention: Punishment and society in a global age. *Theoretical Criminology*, 16(2), 123-140.
- Bosworth, M., & Carrabine, E. (2001). Reassessing resistance: Race, gender and sexuality in prison. *Punishment & Society*, 3(4), 501-515.
- Bourdieu, P. (2018). *Bir Pratik Teorisi İçin Taslak Kabiliye Üzerine Üç Etnoloji Çalışması*. (N. Ökten, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bourdieu, P., & Wacquant, L. (2003). *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*. (N. Ökten, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Brezina, T., & Topalli, V. (2012). Criminal self-efficacy: Exploring the correlates and consequences of a "successful criminal" identity. *Criminal Justice and Behavior*, 39(8), 1042-1062.
- Butler, J. (2015). *İktidarın Psikik Yaşamı: Tabiyet Üzerine Teoriler*. (F. Tütüncü, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.
- Butler, J. (2020). Bedenler ve İktidar, Tekrar. *Cogito*(70-71), 275-290.
- Cohen, S. (2019). *Halk Düşmanları ve Ahlaki Panikler*. (D. Türker, Çev.) Ankara: Heretik.
- Creswell, J. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. (M. Bütün, & S. Demir, Çev.) Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Crewe, B. (2012). *The prisoner society: Power, adaptation and social life in an English prison*. England: OUP Oxford.
- De Viggiani, N. (2012). Trying to be something you are not: Masculine performances within a prison setting. *Men and masculinities*, 15(3), 271-291.
- Denver, M., Pickett, J., & Bushway, S. (2017). The language of stigmatization and the mark of violence: Experimental evidence on the social construction and use of criminal record stigma. *Criminology*, 55(3), 664-690.
- Foucault, M. (1992). *Hapishanenin Doğuşu*. (M. Kılıçbay, Çev.) Ankara: İmge Kitapevi.
- Foucault, M. (2012). *İktidarın Gözü*. (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.
- Foucault, M. (2019). *Öznenin Yorumbilgisi*. (F. Keskin, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Garrett, P. (2016). Confronting neoliberal penalty: Placing prison reform and critical criminology at the core of social work's social justice agenda. *Journal of Social Work*, 16(1), 83-103.
- Gasset, O. (2019). *İnsan ve Herkes*. (G. Işık, Çev.) İstanbul: Metis.

- Gaynor, T. (2018). Social construction and the criminalization of identity: State-sanctioned oppression and an unethical administration. *Public Integrity*, 20(4), 358-369.
- Global Initiative Against Transnational Organized Crime. (2022, 04 20). The Global Organized Crime Index 2021: <https://globalinitiative.net/analysis/ocindex-2021/> adresinden alındı
- Goffman, E. (1957). Symposium on Preventive and Social Psychiatry. *Characteristic Of Total Institutions* (s.43-93). Washington, ABD: DC: Walter.
- Goffman, E. (2015). *Tımarhaneler*. (E. Arıcan, Çev.) Ankara: Heretik Yayınları.
- Goffman, E. (2020). *Karşılaşmalar: Etkileşim Sosyolojisinde İki Çalışma*. (S. Çakı, Çev.) Ankara: Heretik.
- Goffman, E. (2021a). *Damga: Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar*. (Ş. Geniş, L. Ünsaldı, & S. Ağırnaslı, Çev.) Ankara: Heretik.
- Goffman, E. (2021b). *Kamusal Alanda İlişkiler: Toplu Yaşamın Mikro İncelemeleri*. (M. Karakaya, Çev.) Ankara: Heretik.
- Goulding, D. (2007). Violence and brutality in prisons: A West Australian context. *Current Issues in Criminal Justice*, 18(3), 399-414.
- Green, G., South, N., & Smith, R. (2006). They Say That You Are a Danger But You Are Not": Representations and Construction of the Moral Self in Narratives of "Dangerous Individuals. *Deviant Behavior*, 27(3), 299-328.
- Hardie-Bick, J. (2018). Identity, Imprisonment, and Narrative Configuration. *New Criminal Law Review*, 21(4), 567-591.
- Haslam, J. (2008). Pits, pendulums, and penitentiaries: Reframing the detained subject. *Texas Studies in Literature and Language*, 53(3), 268-284.
- Hochstetler, A., Copes, H., & Williams, J. (2019). That's not who I am:" How offenders commit violent acts and reject authentically violent selves. *Justice Quarterly*, 27(4), 492-516.
- Holligan, C. (2015). The Cake and Custard is Good!" A Qualitative Study of Teenage Childrens' Experience of being in Prison. *Children & Society*, 29(5), 366-376.
- Hudson, B. (2002). Restorative justice and gendered violence: Diversion or effective justice? *British Journal of Criminology*, 42(3), 616-634.
- Irwin, J., & Cressey, D. (1962). Thieves, convicts and the inmate culture. *Oxford University Press on behalf of the Society for the Study of Social Problems*, 10(2), 142-155.
- Jakops, L., Kim, M., & Whitfield, D. (2021). Defund the police: Moving towards an anti-carceral social work. *Journal of Progressive Human Services*, 37-62.
- Kümbetoğlu, B. (2019). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Karp, D. (2010). Unlocking men, unmasking masculinities: Doing men's work in prison. *The Journal of Men's Studies*, 18(1), 63-83. doi:10.3149/jms.1801.63. *The Journal of Men's Studies*, 18(1), 63-83.

- Kaufman, E. (2014). Gender at the border: Nationalism and the new logic of punishment. *Punishment & Society*, 16(2), 135-151.
- Keene, D., Smoyer, A., & Blankenship, K. (2018). Stigma, housing and identity after prison. *The Sociological Review*, 66(4), 799-815.
- Korz, A. (2022). You have been punished in prison. And then when you are released, you are punished for life': Post-incarceration barriers for women in Ukraine. *International Sociology*, 37(3), 373-390.
- Lemert, E. (1951). *A Systematic Approach to the Theory of Sociopathic Behavior*. New York: McGraw.
- Lessing, B. (2017). Counterproductive punishment: How prison gangs undermine state authority. *Rationality and Society*, 29(3), 257-297.
- Lewis, C. (2021). The paradox of recidivism. *Emory Law Journal*, 70(6), 1209-1271.
- Liebling, A., & Arnold, H. (2012). Social relationships between prisoners in a maximum security prison: Violence, faith, and the declining nature of trust. *Journal of Criminal Justice*, 40(5), 413-424.
- Liebling, A., Price, D., & Shefer, G. (2011). *The Prison Officer*. Cullompton: Willan.
- Mathiesen, T. (1966). The sociology of prisons: Problems for future research. *The British Journal of Sociology*, 17(4), 360-379.
- Mensah, R., & Akuoko, S. (2023). Triggers to repeated criminal behaviour in Ghana: An analysis of the Nsawam prison through a case study approach. *Cogent Arts & Humanities*, 2268394.
- Mitchell, M., Pyrooz, D., & Decker, S. (2021). Culture in prison, culture on the street: The convergence between the convict code and code of the street. *Journal of crime and justice*, 44(2), 145-164.
- Nagin, D., Cullen, F., & Jonson, C. (2009). Imprisonment and reoffending. *Crime and justice*, 38(1), 115-209.
- Neuman, W. (2008). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri*. (S. Özge, Çev.) İstanbul: Yayınodası Yayıncılık.
- Nietzsche, F. (2011). *Ahlakın Soykütüğü Bir Polemik*. (Z. Alangoya, Çev.) İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Orsagh, T., & Chen, J.-R. (1988). The effect of time served on recidivism: An interdisciplinary theory. *Journal of Quantitative Criminology*, 4(2), 155-171.
- Öncül, Ö. (2016). *Adalet Kıskaçında Erkeklik: Mahkumların Suça Tutukluluğa ve Değişime Dair Düşünceleri*. Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Paternoster, R., & Bushway, S. (2009). Desistance and the "feared self": Toward an identity theory of criminal desistance. *The journal of criminal law and criminology*, 99(4), 1103-1156.
- Phillips, J. (2001). Cultural construction of manhood in prison. *Psychology of Men & Masculinity*, 2(1), 13-23.

- Powell, J., & Khan., H. (2012). Foucault, social theory and social work. *Sociologie Românească*, 10(1), 131-147.
- Rhodes, J. (2008). Ex-offenders, social ties and the routes into employment. *Internet Journal of Criminology*, 1, 1-20.
- Ritzer, G., & Stepnisky, J. (2018). *Modern Sosyoloji Kuramları*. (H. Hülür, Çev.) Ankara: De Ki Basım Yayım.
- Sheppard, A., & Ricciardelli, R. (2020). Employment after prison: Navigating conditions of precarity and stigma. *European Journal of Probation*, 12(1), 34-52.
- Shi, L., Silver, J., & Hickert, A. (2022). Conceptualizing and measuring public stigma toward people with prison records. *Criminal Justice and Behavior*, 49(11), 1676-1698.
- Shrivastava, R. (1973). Formation and functioning of friendship groups: A sociological study among prison inmates. *Sociological Bulletin*, 22(1), 98-111.
- Sieferle, B. (2022). Navigating Post-prison Life: Social Positioning in Unstable Circumstances. *Ethnologia Europaea*, 52(1), 1-22.
- Svensson, B. (2021). The Power of Biography: Criminal Policy, Prison Life, and the Formation of Criminal Identities in the Swedish Welfare State. D. Reed-Danahay içinde, *Auto/Ethnography: Rewriting the Self and the Social* (s. 71-104). Routledge.
- Sykes, G. (2007). *The society of captives: A study of a maximum security prison*. Princeton NJ: Princeton University Press.
- Symkovich, A. (2018). Do men in prison have nothing to lose but their manhood? Masculinities of prisoners and officers in a Ukrainian correctional colony. *Men and Masculinities*, 21(5), 665-686.
- Türk Ceza Kanunu*. (2024, 02 24). TC Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5237.pdf> adresinden alındı
- Türkiye Silahlı Şiddet Haritası 2022*. (2024, 02 24). Umut Vakfı: <http://umut.org.tr/umut-vakfi-turkiye-silahli-siddet-haritasi-2022/> adresinden alındı
- Toyoki, S., & Brown, A. (2014). Stigma, identity and power: Managing stigmatized identities through discourse. *Human relations*, 67(6), 715-737.
- Webb, S. (2019) The Routledge Handbook of Critical Social Work. S. Webb içinde, *Resistance, biopolitics and radical passivity* (s. 148-160). London: Routledge Taylor and Francis Group.
- Weisberg, R. (2013). Meanings and measures of recidivism. *Southern California Law Review*, 87, 785-804.
- Welch, M. (2017). A sociopolitical approach to the reproduction of violence in Canadian prisons. I. Ross içinde, *Violence in Canada: Sociopolitical perspectives* (s. 250-283). Don Mills: Oxford University Press.
- Wooldredge, J. (2020). Prison culture, management, and in-prison violence. *Annual Review of Criminology*, 3, 165-188.

- Yardley, E., Wilson, D., Kemp, D., & Brookes, M. (2015). Narrative beyond prison gates: Contradiction, complexity, and reconciliation. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 59(2), 159-179.
- Yvonne, J. (2005). Men behind bars: "Doing" masculinity as an adaptation to imprisonment. *Crime, Criminal Justice and Masculinities*, 8(1), 44-63.

